

Variace na staré thema

20. dubna 1949

I.

*Kdo najde pořádnou ženu?
Nad rubíny je pak její cena.
Mužovo srdce jí nevěří...
Příslaví 31. verš 10,11*

Myslím, že již v té chvíli, kdy jsem po prvé myslel na pravou lásku (a nebylo to brzy), blesklo mi hlavou: půjde o vše, celý tvůj život bude v sázce. Od oné doby mne neopouští stín jakési tragiky, jež je v tom ukryta. Výrazem toho bylo od počátku mé přesvědčení, že je možno milovat, skutečně milovat jen jedinkrát v životě. Proč jsem o tom tenkrát přemýšlel? Proč jsem došel k takovým závěrům? Nejde o okolnosti; jde o to, jaký to mělo a mý smysl v mém životě. Co to pro mne dnes znamená, že jsem tak smýšlel již před několika lety?

Věřím, že člověk nemá opouštět staré ideály, nemá-li lepších. Věřím, že nejenom v životě národů, ale i v životě každého z lidí je možno, ano potřeba vidět závazné chvíle, které jsou jakoby mezníky skutečného životního smyslu, který vládne nad námi přechásto nepozorovaně, ale jehož moc e vždy nějak vtiskuje do šech událostí, jimiž procházíme. Dovedeme se dívat na svůj život tak, abychom alespoň poněkud postihli jeho linii?

I to mé staré přesvědčení, že je možno milovat jen jednou v životě, je vším jiným, než překonaným stanoviskem. Byla to významná událost v mém životě, když jsem po prvé neobratně formuloval, čemu jsem věřil. Dnes ta událost ke mně mluví; naslouchal jsem – a uslyšel. Byla to tehdy příprava na těžký úkol; úkol ten pro mne dnes už začal. Vážím si skutečně toho, že nejsem bez orientace. Ale je to správná orientace? A kam ukazuje?

Bude třeba, abych rozebral situaci a změřil ji onou mírou. Obstojí míra? A obstojí mé jednání? To vše je třeba objasnit, mám-li obstát já, obstát v situaci, která je velice těžká. Věřím však, že hledajícímu se dostává pomoci.

II.

*Lepší je výtko otevřená,
než láska utajená.
Příslaví 27,5*

Nemohu však mluvit jenom o sobě. Předně proto, že věc podstatně souvisí s Tebou, Tatjánko; za druhé proto, že nepíši jen pro sebe, nýbrž také pro Tebe. Čti s účastí, prosím. Uvažuj, mám-li pravdu a neukvapuj se ve svém soudu.

Nejprve se vrátím téměř dva roky zpět a pokusím se stručně nastínit události, které považuji za podstatné. Dosud jsme se spolu na minulé léta nedívali. Je tedy pro mne obtížné zachovat určitou vyváženost; snad budeš vidět něco lépe než já. Myslím však přesto, že nejdůležitější věci nezkreslím. Ostatně posuď sama.

Znalas mne dříve než já Tebe. Pamatuji se na Tebe trochu teprve z Brandýsa, a to díky Ireně a Jožkovi. První skutečný dopis jsem od Tebe dostal počátkem února 1947, kde mi oznamuješ některé „záležitosti“ (o výborovkách, o Holém atd.);

celkem tomu už nerozumím, byl jsem v tu dobu prý nemocen – nevím. Skutečná historie začíná teprve píseckou konferencí. Nebo snad přesněji vším tím, co se točilo kolem Zlaté řeky. Zatímco jsem já byl v táboře, Tys byla v Praze a „organizovalas“ příjezdy, ubytování, jídlo a nakonec i odjezdy hostů z ciziny. Bylas na to sama atd. Pak byl dívčí běh; já jsem byl zatím v Písku u Vilušky a jednou, či vlastně dvakrát jsem se přijel na Zlatou řeku podívat (mimochodem: po prvé jsme hráli spolu ping-pong, pamatuješ se?). Pak jsem jel na branný tábor a uviděli jsme se až po prázdninách. Mezitím jsi však zahájila svůj nástup. Napsalas mi z Přepěř (kam jsi na zbytek prázdnin přesídlila) dopis, takovou žádost o seznam filosofické literatury. Načež jsem já spáchal dlouhatánský traktát „O studiu filosofie“, význačný především tím, že jsem provedl sebekritiku, a za druhé, že jsem náramně sepsul Tebe; konečně jsem pak provedl i návrh. Tedy za prvé: o sobě jsem prohlásil, že jsem názorově neskladný a že se ostatním nepřizpůsobuji. V souvislosti s tím jsem mluvil o tom, jak kdejaká moje spolupráce s jinými dopadla brzy bledě. Vědomě jsem tím naznačoval *předem* největší obtíže. Nejlépe bude, uvedu-li citát:

...faktem zůstává, že jsem se vždy alespoň po nějakou dobu přiživil, snad i půdu vyssál a po vyčerpání možností šel jsem zase jinam. Hledal jsem homogenního, ale rovnocenného partnera, ale vždy jsem našel buď rovnocenného, ale s jinými zájmy, anebo nerovnocenného, pod úrovní vlastní. Není to jednoduché, jak vidno, najít si partnera. (str. 3)

Tím jsem ovšem chtěl *Tobě* naznačit situaci. Ty ses měla nyní stát oním partnerem (vedle Jacka, jak jsem též naznačoval). To, co jsem napsal o sobě, mělo být prvním odstrašujícím mementem. Nesnadno bude Ti se mnou vyjít – to byl smysl celého jednoho odstavce. Za druhé: chtěl jsem Tě však i osobně podráždit. Navázal jsem na onu rozmluvu, kterou jsme spolu měli, tuším, na jaře 1947, jednou hrozně pozdě večer na Smíchově. Řekl jsem, že se flákáš, a prohlásil jsem to za ostudu. To Tě mělo dohrát. A konečně za třetí: návrh na spolupráci jsem podal formou pokud možno hrubou. Nepůjde o spolupráci, napsal jsem, nýbrž budeš pracovat pod mým dohledem a pod mou kontrolou. Měla jsi chodit k nám; drze jsem prohlásil, že já nikam chodit nebudu. Oznámil jsem Ti bez ostychu, že i udělám rozvrh práce, a že kdyby Ti v AY měla nějaká funkce v práci překážet, že funkci prostě odmítneš. (Jak časové!) A zakončil jsem takto:

Bližší nepovažuji za nutné oznámit. Píši tímto způsobem za jistým účelem (tedy v žádném rozčilení). Ale pozor: stále Ti zůstává možnost odmítnutí. (str. 4)

Závěr celého dopisu bych nejraději odcitoval celý. Ale snad jej máš doma. Vyplývá z něj jedno: onen „jistý účel“ byl naznačen. Jde o *experimentum crucis*. Mělas o sobě rozhodnout sama. Snažil jsem se Ti ztížit rozhodnutí, abych měl jistotu *čistého* rozhodnutí v případě, že přece jenom návrh přijmeš. Úplně jsem zapomněl počítat s nějakými mimořádnostmi. Více jak čtvrt roku jsem pak byl přesvědčen, že přece jenom máš značný zájem o filosofii čili že ses v mých očích rozhodla kladně. Byl jsem hrubý i při probírání Platona; jistě se pamatuješ. Ale jako jsem byl překvapen, že ses rozhodla pro můj návrh, tak jsem se čím dál více divil Tvému chování. Někdy koncem listopadu jsem měl rozmluvu s Jackem, kterému jsem se se svými obavami svěřil. Ptal jsem se ho, nemá-li také dojem, že ses do mne zamilovala. Už nevím, co tenkrát říkal. Přemýšlel jsem však o věci dále a nakonec jsem se rozhodl, že s Tebou o tom promluví. K rozmluvě došlo 11. prosince pozdě večer.

III.

*Jen přestaň, synu, poslouchat rozum,
a zbloudíš i v tom, co znáš.
Příslloví 19,27*

Nevím, k čemu ses rozhodla toho večera; to bys musila objasnit sama. Já jsem Ti však uvěřil, nechal jsem všeho, opustil jsem svou cestu a své plány, nechal jsem si je Tebou zkřížit a slíbil jsem Ti, že učiním vše, abych Tě ze srdce miloval. Nedůvěřoval jsem si příliš, a proto jsem Ti řekl, že slib, jímž bychom se zasnoubili, si nemůžeme dát hned, protože já nejsem připraven. Teprve po několika týdnech k slavnému slibu došlo; bylo to v Kolštejně na zimní konferenci. Tam jsme se po prvé políbili. Tehdáž jsem sliboval v jistotě, že se smím rozhodovat pro celý život; byl jsem přesvědčen, že já Tě neopustím; rozhodl jsem, že Tě mohu milovat na věky.

Tenkrát jsem se dopustil druhé velké chyby; uvažoval jsem jen o sobě, o svých možnostech a schopnostech. O Tobě jsem nepochyboval. Jednak jsem byl rád, žeš to byla Ty, která nejprve milovala mne; jednak jsem se trochu styděl: co já Ti mohu dát, já, který jsem přišel z prachu silnice, na níž jsem dosud lásky nepoznal? Domníval jsem se, že teď všechno na mně záleží; já jsem se musel přizpůsobit, Tys byla doma. Jediná věc mne zarážela: Tvá zamilovanost. Říkal jsem Ti to a prosil jsem, abys chránila lásku před zamilovaností. Myslil jsem, že to je nepoměrně menší úkol, než byl můj. Myslil jsem jenom na sebe, a Tebou jsem si byl jaksi samozřejmě jist.

Tak se stalo, že jsem předpokládal něco, co jsem předpokládat neměl a nesměl. Soudil jsem, že ve věci našeho osobního vztahu já Tobě pomáhat nemohu, že Ti nemám co dát. Domníval jsem se, že Ty jsi opora, skutečná opora naší lásky, přinejmenším prozatím. Příliš jsem na Tebe spoléhal – a ulehčoval si tak požadavky, které byly určeny mně. Byl jsem příliš ochoten opustit vše a to mne zmátlo. Ustupoval jsem čím dál tím víc od svých požadavků, názorů, ideálů – kromě jedné oblasti: filosofie. Tam jsem si reservoval panské místo. A tak nastal nepoměr mezi tím, co jsem mluvil a co jsem dělal, nepoměr větší a hlubší než kdy předtím. (Takový nepoměr existoval ovšem vždycky, ale nyní se propastně rozrostl.) Ale má nejistota životní nakazila i mou filosofii. Zbloudil jsem i v tom, co jsem znal, neboť jsem opustil rozumnou úvahu tam, kde je její první místo: v konkrétních událostech a úkolech životních. Teprve pomalu jsem to poznával; a poznával jsem to bohužel především na své klesající úrovni filosofické.

Tím vším byl od počátku náš poměr nakažen. Nikoli jen tím, ale považuji to za největší chybu učiněnou z mé strany.

IV.

*Mnohý jen denně po něčem touží;
spravedlivý však dává a nepřestane.
Příslloví 21,26*

Tento odstavec bych raději nepsal; mělo by stačit jen uvedené biblické přísloví. Je určeno Tobě. Bude třeba, aby ses nad tím trochu zastavila; prosím Tě o to.

Jako jsem já žil ve své filosofii, tak Ty žiješ ve svých představách. Ty si romanticky představuješ poslušnost či lépe pocity odevzdanosti; já o nich

filosofuji. Ale ani jeden z nás není ochoten se něčeho vzdát a začít poslouchat. Tobě je hrozně obtížno ve skutečnosti poslechnout, poněvadž jde o konkrétní případy, kterých se nechceš vzdát. Ve svých představách však nemyslíš na takové případy, nýbrž odloučeně od nich si představuješ, jak *bys* byla poslušná, odevzdaná, jak *bys* ráda byla vedena atd.

S tím velice souvisí i to, že dovedeš milovat lidi na dálku, ve svých představách, ale jsou-li nablízku, jsi zklamána, otrávena, hádáš se apod. Nemiluješ tedy je, nýbrž své představy o nich. Ostatně o tom jsme už mluvili.

Nestavíš nový život; představuješ si jej pouze, a když vypadá jinak, jsi zklamána a znechucena. Nestavíš nový život; říkáš, že nemůžeš, že neumíš, že nejsi schopná, že nejsi hotová sama se sebou a tak dále.

Máš své představy; odtud také Tvé moralizování, které nikdy nejde k věci, nýbrž chytá se okrajů. Neříkám Ti to sám; dej si přece dojít řeči všech těch, kteří Ti to říkají.

V.

*Rozumná žena staví si dům,
hloupá jej vlastníma rukama boří.
Příslaví 14,1*

Věc došla tak daleko, že jsem jasně viděl, jak se oba hrozně zpronevěřujeme slibu, který jsme si v lednu 1948 dali a který měl být naším společným pánem, jehož jsme měli poslouchat. Dlouho jsem uvažoval; došel jsem k závěru, že onen lednový slib je třeba vzít zpět, že je třeba – hrozno pomyslit – jej zrušit, neboť by nám oběma kamenem úrazu: na něm jsme stále znovu a znovu ztroskotávali, jej jsme uráželi svým jednáním, jemu jsme se zpronevěřovali a v něm jsme snižovali sebe. To byl pravý důvod, proč jsem navrhl, abychom oba od slibu upustili.

Cos však rozuměla Ty? Já jsem zřetelně prohlásil, že nejde o rozchod. Když však jsem se dovolal toho, žes mi slíbila např., že se vzdáš své práce v AY a žes slib nedodržela, odpovědělas, že považuješ zrušení onoho lednového slibu i za zrušení všech slibů ostatních, včetně onoho, který jsem Ti připomněl. Necítíš se už vázána.

Tedy opravdu, necítíš se vázána?

Jestliže nikoli, pak Tě snažně prosím, abys ještě jednou pozorně četla od počátku, co Ti píši. Až přečteš, dojdeš opět k téže otázce. A tak znovu a znovu. Rozhodneš-li se však přece, že se necítíš vázána, vrať mi tento dopis, a já Ti dám lístek rozloučení.

VI.

*Milosrdenství a věrnost omývá vinu.
Příslaví 16,6*

*Nenávist budí spory,
lásky zakryje nedostatky.
Příslaví 10,12*

Není potřeba končit optimisticky. I když to tak snad na první pohled může vypadat, upozorňuji na to, s čím jsem začal: slovo láska má pro mne také svou tragickou tvář.

Kdo z nás může říci: jsem bez viny? Ale není čisté lásky, každá láska se rodí uprostřed viny. Stačí však moje láska zakrýt nedostatky obou nás? Vždyť dosud nestačila zakrýt ani ty Tvoje – a teď by měla zakrývat ještě i mé?

Ale *mám* Tě rád, Tatjánko; vím to docela jistě. Nemyl se, nemám se čím chlubit. Jestliže *Ty* mne ráda nemáš, nenastane konec světa. Vím, že je možno žít dál a zapomenout. Nic, docela nic v sobě nenajdu, co by mne ujišťovalo, že to byla jediná má láska v životě. Jen tenkrát před časem jsem o tom uvažoval a viděl jsem to. Ta událost ke mně mluví. Jestliže mne nemáš ráda, vím, že jsem ztratil lidsky vše. Patrně vlastní vinou; nebouřím se. Ale ví, zcela jistě vím, že

*láska je silná jak smrt,
je vášeň, hrozná jak šeól.
Její žár je žárem ohnivě výhně
a její plamen je plamen Jahvův.
Spousty vod nezhasí lásku
a dravé proudy ji neodplaví.
A přece, kdyby dal někdo
za lásku dům svůj i statek,
zhrdnou jím lidé?*

Zhrdnou jím lidé? Zhrdne jím Jahve?